

SÜRELİ ENGEL

Doğu ile Batı arasındaki araçları, çeviriler: INDEX TRANSLATIONUM'un incelenmesi

Yazan : Robert Collison

Çeviren : Aydan ARIK

Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü

INDEX TRANSLATIONUM'un düzenli yayını ve hacminin süreli olarak artışı, uluslar arasındaki işbirliği ilerlemelerini destekleyen bir işarettir. Güzel basılmış sayfalarını gözden geçirme, dünya edebiyatı eserlerinin az çok kısa zamanda yapılmış çevirileri sayesinde düşüncelerin artan yayılışını görme çok ilgi çekici birşey. 1962 cildi (bugünkü serinin onüçüncüsü,) 1960 yılında (geçmiş yıllar süresi dışında) 58 ülkede yayınlanmış aşağı-yukarı 32.000 çeviri kaydetmekte. INDEX'in hazırlanmasına etraflıca yazılmış kısa yazılar göndererek katılan ulusal organizasyonların ustalığı insanı şaşırtıyor. Eschyle'den Tolstoi ve ötesine kadar, bütün bir çağda sıralanmış, dünyaca tanınmış yazarların adlarına raslamak, ve bu yazarların eserlerinin bazan, bir yıl içinde yirmi kadarının çevrildiğini görmek de bir o kadar heyecan verici.

Bununla birlikte, bu sayfaları daha yakından incelerken, zihinde, beni beş yıl önce, «Doğu ile Batı arasındaki bağlantı araçları, çeviriler» (Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques Cilt. 11, No. 5 - 6, Mayıs - Haziran 1957, S. 125 - 129) adlı yazıyı yazmağa iten, bir kuşku beliriyor. Doğu ile Batı arasındaki bağlantıları iyileştirmeğe doğru, beş yıl içinde, çeviri alanında ne gibi bir ilerleme yapılabildiğini görmek isterdim. Sözü geçen sorunda kendimi, bu çağda Doğu ile Batı'nın birbirinin karşılıklı entellektüel ve kültürel zenginliklerinden ne yazık ki habersiz bulduklarını gösteren, istatistik bir incelemeye vermiştim. INDEX TRANSLATIONUM'un bugünkü dayanaklarından o zamanlar yararlanamadığı bir gerçek. Gene de açıkça görülür ki daha eksiksiz bir sayım hiç te daha iyi bir durum ortaya çıkarmayacaktı. Bugün, INDEX TRANSLATIONUM, henüz tamamlanmış olmaktan uzak, 50 kadar ülke, hazırlanmasına süreli olarak katılmamakta. Bununla birlikte, bugün düzenlenen, tamamlanmamış bilgiler, Doğu ile Batı arasındaki ilintinin genişliğini yeteri kadar kesin ve birtakım sonuçlar çıkarılabilecek bir şekilde, bazı eğilimleri aydınlatıyor. Aşağıdaki çizelgede verilen sayılar, ilk bakışta, bundan beş yıl öncesine göre kesin bir ilerlemeyi gösteriyor. İnsanın, yavaş ama gerçek bir iyileşmenin kendini gösterdiğini ve doğal

bir ilerlemenin baştanbaşa dürtücü yapmaktan daha değerli olduğunu söyleyişi geliyor.

Arthur Waley : «Önemli olan, bir çeviricinin, çevirdiği esere hayran olması, gece-gündüz onu kendi diline aktarma düşüncesinin aklından çıkması ve buna ulaşmıyacak kadar tedirgin olmasıdır» der. Eğer bu doğruysa, şimdiki sistemimiz, iyi ya da kötü olasılıklarına, karşın, bize belki de, kalıcı değerde, engin bir çeviriler dizisi sağlayacaktır. Ama böylesine bir iyimserlik fazla kolay olup, durumdan ötedeki bir yoklayışa dayanıklı değildir. Çizelgemizde gösterilen sayıların dikkatle incelenmesi, çeviri alanında, Doğu-Batı anlamında olsun, Batı-Doğu anlamında olsun, oldukça genel bir gevşekliliği ortaya koyar. Eğer fazla beklemeden bu uyuşukluğu sarsmak istiyorsak, olumlu bir davranış zorunludur.

Aşağıdaki dillerden çevrilmiş kitapların sayısı

Ülkeler	Alman	Bulgar	Çek	Danimarka	Eski Yunan	Fransız	Hollanda	İngiliz	İspanyol	İtalyan	Lâtin	Macar	Norveç	Filipin	Romanya	Rus	Sırp - Hırvat
Aşağıdaki dillerden çevrilmiş kitapların sayısı																	
Birmanya	—	—	—	—	—	2	—	29	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Çin	3	—	—	—	—	4	—	87	—	1	—	—	1	1	—	2	—
Endonezya	3	—	—	—	—	1	13	18	1	—	—	—	—	—	—	2	—
Hindistan	14	1	1	—	1	28	—	364	—	2	—	—	2	—	1	46	—
İran	3	—	1	—	2	3	—	79	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Japonya	150	—	3	2	3	173	2	583	2	2	3	—	1	—	—	84	—
Kore	30	—	—	1	1	29	1	149	1	2	1	1	—	—	—	11	—
Mısır	6	—	—	—	2	32	—	227	5	—	—	1	3	—	—	12	1
Pakistan	—	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Seylân	—	—	—	—	—	3	—	58	—	1	—	—	1	—	—	8	—
Viet-nam	2	—	—	—	—	27	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Çizelge : 1 — Bir batı dilinden, Asya dillerine çevrilmiş kitaplar. 1960

BATI DİLLERİNDEN ÇEVİRİLER :

Asya'da yayınlanmış batı dillerinin çevirileriyle ilgili birinci çizelgeye ilk bakış gösterir ki, çevrilmiş eserlerin çoğu yalnızca dört ülkeden çıkıyor. Diğerleri için çevirilerin sayısı önemsenmeyecek kadar az ve çevrildikleri dil-

rin ülkelerinden söz eden eserler olmaları dolayısıyla çevirileri hemen hemen zorunlu olanlardır. Doğu, böylece, İskandinavya, İtalya ve üç büyük dil grubunu kapsayan İspanyol dilleri dünyasının klâsik ve modern yazarlarından aşağı - yukarı hiçbir şey bilmemekte devam ediyor. Daha da üzücü olanı, bu ülkelerde yeni yayınlanmış en iyi bilimsel ve teknik eserlerin çevrilmeye çalışılmaması. Yalnız Mısır, Japonya ve Kore'de bu cins eserler yeter sayıdaki çevrilere konu olmuştur. Öbür ülkelerdeyse klâsiklerden başkası pek çevrilmemiştir. Hem, çevrilen bütün kitapların her zaman büyük bir değer taşıdığı söylenemez. Salt eğlendirici eserler ve serüven edebiyatı sayılmayacak olursa, elde ancak birkaç klâsik ve avuç içi kadar, önemli modern eser kalır. Bu durumda çeviri çabasının önemli bir bakışta göre çarpımayacak kadardır.

2 nci çizelgedeki rakamlar, bir başka önemli gerçeği de ortaya çıkarıyor: Birçok çeviri Doğu'ya çevirici tarafından yalnızca, bir aracı dil, genellikle İngilizceyle ulaşıyor. Çoğunlukla edebiyat için çevrilmiş kitaplarda olduğu gibi bu türlü davranışın özellikle tehlikeli sonuçları vardır; Çünkü çeviri bu geçiş türüne pek elverişli değildir. Prof. L. W. Tancock'un dediği gibi: «Hiçbir edebî eser bir bardak arı su kadar yavan değildir: Herbirinin kendine özgü bir kokusu, bir yoğunluğu, bir örülüğü vardır. Çeviren de bunu elinden geldiğince korumağa çalışmalıdır.» Bir çevirinin çevirisiyle, aslının güzelliğinden yoksun kalma, ya da ondan büsbütün uzaklaşma tehlikesini göze almak zorundadır. Kesinlikle Doğu'nun dilcilerden yoksun olduğu sonucuna varabilmeli ya da daha doğrusu dilcilerinin, kelimenin maddî anlamında, daha yararlı çalışmalarda kullanıldığı kabul edilmelidir. Gerçek bu ki, doğulu orta bir okuyucu Fransız, Alman ve Rus eserlerinin büyük bir kısmının yalnızca İngilizce çevirisinden okuma yoluna sahip olup, öbür batı dillerinden hiçbir eseri doğrudan doğruya tanımamaktadır.

Sık sık yakınmalardan hoşlanır gibi görünmek pahasına da olsa, sayıların tümünün yanıltıcı olduğunu gözetmek zorundayım. Asya ile ilgili bütün bibliyografyaların en doyurucusu olan Hind bibliyografyası, Hindistan'ın bulunduğu kıta altı bölgesinin korkunç dil ayırımını aşmak için, zorunlu olarak, tek bir kitabı üç ya da dört ayrı dile çevirmekle doldurulmuştur.

Bugün ulusal hayatın ayrılmaz bir parçası olup, kaynak olarak Batı'dan alınan eğitim kavramlarının kalıcılığını yansıtan CORPUS TRANSLATIONUM'un bünyesi, her ülkede, o ülkenin geçmiş tarihine ne ölçüde karşılık verdiğini görmek de çok ilginç. Böylece Endonezya'daki çeviriler çoğunlukla İngiliz ve Hollanda eserlerinin çevirmeleridir. Pakistan, İran ve Mısır özellikle İngiliz kitaplarını, Viet-nam da İngiliz ve Fransız eserlerini yeğ tutarlar. Ne zaman, her ulusun şimdiki kültürel çerçevesini aşıp yeni ufuklar arayışını görmek umulabilecek? Bu konuda, her Asya ülkesinin, kıtanın öbür ülkele-

rinden dikkati çekecek kadar az sayıda eser çevirdiğini görmek garipsenecek bir olay. Gerçekten de Doğu'nun farklı ülkelerinin dil engellerini aşmak, Doğu ile Batı arasındaki kadar zor.

DOĞU DİLLERİNDEN ÇEVİRİLER

İngilizcenin çok fazla yayılmış olması, geniş ölçüde, Doğu için övünülecek bir durum ortaya koyar; öyle ki, Batı eserleri rakamlarımızın verdiği kadar çok daha fazla tanınmaktadır. Oysa Batı aynı şansa sahip değildir. Batılılardan, bir Doğu dili bilenler parmakla gösterilecek kadar az, bunların da çoğu uzmanlardır.

Almanya	8	Hollanda	1
Amerika Bir. Devl.	2	İran	5
Arjantin	3	İran	5
Arnavutluk	1	İsveç	2
Avusturya	1	İtalya	9
Belçika	2	Japonya	24
Birmanya	1	Kore	6
Brezilya	7	Mısır	23
Bulgaristan	5	Polonyo	2
Çekoslovakya	4	Romanya	5
Çin	5	Seylân	12
Danimarka	2	S. S. C. B.	71
Endonezya	2	Viet-nam	2
Finlandiya	6	Yugoslavya	9
Fransa	2	Yunanistan	1
Hindistan	69		

Çizelge: 3 — Başka dillerin çevirileri aracılığıyla yapılmış çeviri istatistiği. 1960 (Burada yalnız Doğu ile Batı arasındaki bağıntıyla ilgili eserler gözönüne alınmıştır.)

Çizelge 3 deki, Batı dillerine çevrilmiş Doğu kitaplarının sayısını gösteren rakamların anlaşılması o kadar güç ki. Bu rakamlar da aldatıcı. Batı, yarı dinsel özellikteki klâsiklerden, folklorik, politik ve felsefî eserlerin dışında kalanla gurur duyamaz. Üstelik Batı, Asya'nın bu alanlarda gerçekleştirdikleriyle ilgilenmiyormuşcasına —ki bu onun için çok üzücü birşey—, pek az sayıda bilimsel ve teknik eser çevrilmiştir. Bu durumda, Batı, Doğu edebiyatını bilmemekle, Doğu'nun Batı edebiyatını bilmemesinden daha büyük bir tehlikeyi göze alıyor demektir; ve her ikisi için de, özürler aynı olmaktan uzaktır.

Hiç beklenmeyen bir başka gözlem de yapılabilir: Batı hemen hemen hiç Çince bilmiyor gibi görünür. Adı geçen 181 Çin eserinin 90'ı bir başka

Batı dili —genellikle İngilizce ya da Rusça— aracılığıyla çevrilmiştir. Nedeni, ne yazık ki, apaçık: Ticarî düşünceler çoğunlukla öbürlerinden baskın çıkar. Eğer bir yayıncı, herhangi bir eserin güvenilebilir bir pazar bulabileceğini kestirirse, yayınlamak için gerekli parayı çabucak buluverir. Böylelikle iki yıl içinde, Norveç'te, Nancy Drew dermesinden (koleksiyonundan), ondört polis romanı çevrildi.

ENGELLERİN AŞILMASI

Her zaman istatistiklerden yardım bekleme eğilimi vardır; ve belki de, söz konusu alanda, Doğu ile Batı arasındaki bağlantıların, raslantıların isteğine bırakıldığını ve araya girmesi gerekli olmayan etkenlere boyun eğdiğini INDEX TRANSLATIONUM'un bir kez daha ortaya koyduğunu gözlemekle yetinmek gerekecektir. Bu durumda hiç kimse kınanmamalı: Yayıncılar bütçelerini denk tutabilmeli, çeviriciler geçimlerini sağlayacak bir iş bulabilmelidirler; ve bir ulus varlığından bile habersiz olduğu bir şeyi isteyemez. Öyleyse bu durumun böylece sürüp gitmesine göz yummak ve hiçbir uluslararası davranışı beklememek mi gerekir? İlk bakışta sorun, çözülmez gibi görünüyor. Ama gerçekten de öyle mi? Bir eser İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Rusça, Arapça ve Çince olarak varsa, dünya halkının çoğu tarafından tanınır duruma gelir. Başka bir deyimle, bu altı dilde, eser, bugün Hindistan, S.S.C.B. ve Yugoslavya'da yapıldığı gibi yerel dillere yapılan çevirilerle okuma bilenlerin çoğunluğuna ve onların aracılığıyla da yurttaşlarına, böylece bütün ülkelere ulaşır. Dünyada her yıl çıkan kitapların yükselen sayısına karşın, bunların kaçısı gerçekten değerli eserdir? Şüphesiz hiçbir ülke bunlardan, kendi öz dilinde, yüzden fazlasını ileri süremez; ve birçok durumda da bu sayı çok düşük olacaktır. Her ülkede çıkan kitapların en iyilerinin bu altı dilin herbirinden yayınlanması için, yayıncılar ve hükümetlerin işbirliğiyle, dünya ölçüsünde bir çabaya girişilemez mi?

Arthur Waley, çeviri programını korumanın akıllıca birşey olmasından şüphe eder; fakat, uzmanların bu iş için gerekli formasyonu kazanacakları, Cenevre Çevirici Okulu'na benzer, uluslararası bir çeviriciler okulu kurulabilir.

Kısaca, çağımızın bilimsel ve teknik ilerlemelerinden bütün dünyanın yararlanabilmesi için, hiçbir yazış inceliğinin, hiçbir ülkücü ve politik sorunun karıştırılmadığı, pratikle ilgili kitapların çevirisine özel bir yer ayırmak yerinde birşey olmaz mı? Eski edebî eserlerin çevirileriyle ilgili, doldurulması gereken, büyük bir boşluk dururken, çağdaş eserlerin çevirisine girişilmesi, bu düzene karşı belli bir tepki yaratabilirdi. Çeviriler son şeklini aldıktan sonra, eserlerin orijinalinde olduğu gibi, yayıncılara önerilebilir (teklif edilebilir). Ancak, bu yolla yayın sağlanamazsa, çevirileri yayınlamak için başka yollar aranmalıdır.

Aşağıdaki dillerden çevrilmiş kitapların sayısı

ÜLKELER *	Aşağıdaki dillerden çevrilmiş kitapların sayısı																							
	İnan	Arap	Bengal	Birmanya	Çin	Endonezya	Guçarati	Habeş	Havai	Hind	Japon	Kamboç	Kore	Madagaskar	Moğol	Pali	Pencabi	Sanskrit	Süryani	Tamil	Tay	Tibet	Urdu	
Almanya	4	—	—	—	11	1	—	—	—	1	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
A. B. D.	2	2	—	—	14	1	1	—	—	—	22	—	1	—	—	2	—	3	—	1	—	—	—	—
Arjantin	—	1	—	—	3	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Arnavutluk	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Avusturya	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Belçika	—	—	—	—	2	8	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Birleş. Krai.	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brezilya	—	—	—	—	2	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bulgaristan	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Çekoslovakya	1	2	1	—	8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Danimarka	1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Finlandiya	1	—	—	—	2	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fransa	4	6	—	—	2	—	—	—	—	2	7	—	—	1	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—
Hollanda	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İspanya	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İsveç	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İsviçre	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İtalya	2	2	1	—	5	—	—	—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Macaristan	2	—	—	—	4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Polonya	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Portekiz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Romanya	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
S. S. C. B.	18	14	9	1	103	5	—	—	—	13	14	1	15	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	—
Türkiye	6	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yugoslavya	—	2	—	1	2	3	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yunanistan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Çizelge 3 — Bir Asya dilinden, batı dillerine çevrilmiş kitaplar. 1960

* Öbür Batı ülkelerinden hiçbir cevap gelmemiştir.